

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת משפטים תשס"ד

הַרְגֵשׁ כַּמְסִייעַ לַשֶּׁכֶל בַּעֲבוּדַת ה'

ללא כל עכוב. אמנם גם אם הקב"ה יצוה אותם על שילוח עבדים לאחר זמן רב מיציאת מצרים הם ישמעו לו, אבל כשגם הרגש משתתף עם השכל בהבנת הדברים, הדברים מתקבלים אחרת. ולכן מצוה אותם הקב"ה על ענין זה, כשההרגשה מהי עבדות עוד חזקה אצלם.

"להרגיש" את העני

כך גם בהמשך הפרשה: "וְגַר לֹא תִלְחָץ, וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר, כִּי גֵרִים הֵי יְתֵמָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות כג, ט). הרי בעצמכם הייתם גרים במצרים, ואם כן יודעים אתם היטב הרגשת גר מהי, ומבינים אתם היטב מדוע מצוה אני אתכם שלא ללחוץ את הגר. כש"מרגישים" את טעם המצוה, קל יותר לקיימה כראוי.

מיד אח"כ ממשיכה התורה ואומרת: "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אֶבְיָנֶי עִמָּךְ, וְיִתְּכֶם תֹּאכַל חֵיִת הַשְּׂדֵה" (שם, י"א). מה הקשר בין מצוות שמיטה לאיסור של "וְגַר לֹא תִלְחָץ"? ועוד: אם כבר הובאה כאן מצוות שמיטה, מדוע לא נזכרו כאן כל שאר הלכותיה, פרטי איסור מלאכת הקרקע ושמיטת כספים? הרי רק דבר אחד נזכר כאן: "ואכלו אֶבְיָנֶי עִמָּךְ, וְיִתְּכֶם תֹּאכַל חֵיִת הַשְּׂדֵה", כלומר: דין הפקרת הפירות. למה דווקא ענין זה נזכר כאן? נראה שהתורה רומזת כאן לדבר הבא: אתם יודעים היטב מה פירושו של דבר להיות עבד, כי הייתם עבדים בארץ מצרים. גם גר יודעים אתם היטב מהי הרגשתו, "כי גרים הייתם בארץ מצרים". אבל מה עם האביון? כיצד תדעו כיצד מרגיש האביון? לכן - "שש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אֶבְיָנֶי עִמָּךְ, וְיִתְּכֶם". "וְיִתְּכֶם", דרשו חז"ל, הם יתרו יהודים שאינם "אֶבְיָנֶי עִמָּךְ", כלומר: העשירים (ירו' שביעית פ"ט ה"ו). כולם שווים בשנת שביעית, אין הבדל בין אביונים לעשירים. כולם יחד יורדים ולוקטים פירות מן השדה בשביעית. על ידי זה תלמדו להרגיש גם את נפש האביון, לא רק את נפש העבד והגר. כך נראה לבאר את סמיכות הדברים.

מסופר על הג"ר אליהו חיים מייזל זצ"ל, רבה של לודז', שדפק פעם על דלת ביתו של עשיר אחד בליל חורף קר, כדי לבקש ממנו להרים תרומה לטובת קניית עצי הסקה לעניים לחימום ביתם. כשפתח העשיר את דלת הבית והזמין את הרב

מדוע נצטוו ישראל על שילוח עבדים לפני מצוות אחרות?

מיד לאחר מתן תורה (שמות כ) מתחיל הקב"ה ללמד את משה רבנו משפטים לישראל: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי, שש שנים יעבד, וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחַפְשֵׁי חָנָם" (שם כא, א). שאל חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל: מדוע דוקא מצוה זו, מצוות שחרור עבד עברי, צריכה להיות המצוה הפותחת את סדרת המצוות שמלמד הקב"ה את ישראל לאחר מתן תורה? הרי "אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג" (גיטין סה, א), והיובל לא נהג עד אחר ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק הארץ (עי' ערכין יב, ב ורמב"ם הלכ' שמיטה ויובל פ"י ה"ב), וא"כ חמישים וארבע שנים עתידים עוד לעבור לאחר מתן תורה, עד שיובל בכלל להיות עבד עברי בישראל (ארבעים שנה שהלכו במדבר, ועוד ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק הארץ), ושישים שנה לפחות עתידים עוד לעבור עד שחרורו (לאחר שש שנות עבודה)! מדוע צריך אם כן להתחיל ללמד משפטים לישראל דווקא עם פרשה זו? הרי ישנם הרבה פרשות אחרות שהן מעשיות כבר במדבר, כגון פרשת שומרים ופרשת אבות נזיקין המופיעות בפרשתנו, היה ראוי אם כן ללמד את ישראל תחילה פרשות אלו, ולא פרשת עבד עברי שאינה מעשית כעת.

יתר על כן: לדעת הירושלמי, לא לאחר מתן תורה נצטוו בפרשת עבד עברי, אלא עוד במצרים נצטוו על כך, שנאמר: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן, וַיִּצְוֶם אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָל פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם" (שמות ו, יג). על מה צננס? על פרשת שילוח עבדים (ירו' ר"ה פ"ג ה"ה), שכמו שציוה את פרעה על שחרור עבדים, כך ציוה את בני ישראל על שחרור עבדים. וכך רמז גם בירמיהו (לד, יג-יד). נשאלת א"כ שוב אותה שאלה, וביתר תוקף: הרי כרגע אין לאיש מבני ישראל עבד. הם עצמם עוד עבדים למצרים! מהי אם כן הדחיפות הזו, לצוות אותם כבר עתה על שחרור עבדים שאין להם, ולא יהיו להם עד שיגיעו לארץ ישראל?

התשובה לזה, אמר חותני, היא שרצה הקב"ה לצוות את ישראל במצוה זו בעודם נמצאים תחת הרושם הקשה של עבדות מצרים, ומרגישים היטב עבדות מהי. על ידי זה יבינו היטב, מדוע מצוה התורה על יחס הגון לעבד, להתנהג אליו פראוי בשש שנות עבדותו, ואחרי שש שנים לשלוח אותו

מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך" (שם, יג). וקשה: אם ה' צוה לעזוב את בית לבן וללכת אל ארץ ישראל, מדוע יש צורך בכל ההקדמה הארוכה שמקדים יעקב? די שיודיע לנשיו על הציווי שקבל, ואז גם אם לבן הארמי היה צדיק הדור, ומתייחס אל יעקב אבינו במלוא ההגינות, צריך לקיים את דבר ה' וללכת לארץ ישראל. אלא שיעקב רוצה שגם הרגש ירצה ללכת לארץ ישראל. נכון שה' צוה, ואם ה' מצנה לעזוב את הבית הטוב ביותר בעולם גם אז צריך ללכת, אבל היות וּבֵית לְבָן אינו הבית הטוב ביותר בעולם, הרי שאפשר להשתמש גם ברגש כדי לרצות ללכת לארץ ישראל.

וגם רחל ולאח עצמן, כיצד הן עונות ליעקב? הם אינן עונות לו: 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע'. ודאי שהן צדיקות, הן האמהות הקדושות, ודי להן בציווי ה' כדי לקום ולעזוב את בית אביהן ואת מולדתן. ובכל זאת, כמו יעקב, הן משתמשות גם ברגש כדי להשלים עם הציווי. הן אומרות: "העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו? ! הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו, ויאכל גם אָכּוּל את כספנו" ... (שם, יד-טו). רק בסוף הן אומרות: "ועתה, כל אשר אמר אלקים אליך עֲשֵׂה" (שם, טז). כי אם אפשר שגם הרגש יזדהה עם הציווי, הרי שמוטב כך מאשר ללכת בגלל 'גזירת הכתוב'. כי כש"מרגישים" את טעם הציווי, זה אחרת.

הרגש כמסייע להרבות בלימוד התורה

אנו אומרים בכל בוקר: "אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא... ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה פ"א מ"א). כלומר: שכר תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות שהזכרנו לפני כן: הכנסת כלה, הלווית המת ועוד. כמה שכר מקבלים בעד תלמוד תורה? ודאי שאי אפשר להעריך אותו במושגים של עולם הזה. "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" (אבות פ"ד מ"ז). אם תאסוף את כל תענוגות עולם הזה, כל הכסף והיהלומים ואכילה ושתייה ושאר תענוגות שיש בעוה"ז, אין הם שקולים כנגד קורת רוח קטנה ביותר של עוה"ב. ובכל זאת, כדי לקרב קצת את הדברים אל המושגים שלנו, ננסה לחשב מהו גובה השכר עבור תלמוד תורה בשקלים או בדולרים... בין הדברים שמזכירים בברייתא, ישנה גם מצנת ביקור חולים. מהו ביקור חולים? ביקור חולים איננו רק לשאול את החולה "מה שלומך" ולאחל לו רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. ביקור חולים כולל גם לדאוג לחולה לרופא או לאחות אם הוא צריך לכך, ואף להטיסו לחו"ל לניתוח ר"ל במידת הצורך, הוצאות "ביקור חולים" עלולות אפוא להסתכם במאות אלפי שקלים. כך גם בנוגע למצנת "הכנסת כלה" המוזכרת בברייתא. "הכנסת כלה" זה לא רק לרקוד קצת בחתונה

להכנס פנימה, התעלם הרב מן ההזמנה, והתחיל לשוחח עם העשיר כשהוא נשאר לעמוד בפתח הבית והדלת פתוחה: מה שלומך? מה שלום הגברת? מה שלום הילדים? איך המסחר? ועוד ועוד שאלות. הלילה ליל חורף קר, הקור חודר הביתה דרך הפתח הפתוח, העשיר - ארכובותיו דא לדא נקשן מן הקור העז, ואולם ר' אליהו חיים ממשיך לעמוד ולשוחח עם העשיר בפתח הבית ואינו נכנס. לבסוף אור העשיר אומץ, ואמר לרב: מדוע עומד כבוד הרב בקור? יכנס פנימה, ושם אענה לו על כל שאלותיו. אמר לו ר' אליהו חיים: "בנוגע למגבית עבור הסקה לעניים אני בא, ועל כן העמדתך בקור, כדי שתחוש מעט את הקור הנורא, שהוא מנת חלקם של העניים שאין ידם משגת לקנות לעצמם עצים להסקה". כי כל זמן שלעשיר חם והוא איננו מרגיש על בשרו את הקור שהעני סובל ממנו, הוא אינו מבין עד כמה זקוקים העניים להסקה, ועלול שלא לתרום למגבית אלא סכום זעום. ואולם אם ירגיש את הקור חודר אל עצמותיו, אפשר שיחם לבבו לתרום למגבית סכום גדול יותר. כי הרגשת צרתו של העני עשויה לשנות את היחס אליו לטובה, יותר מידעית צרתו בלא להרגיש אותה.

לא כל אחד רשאי, כמוכן, לנהוג כמו שנהג ר' אליהו חיים מייזל. יש לחוש לאיסור גזלה בהתנהגות כזו. אבל כנראה שר' אליהו חיים סבר, שפְּמָרָא דאתרא מותר לו לנהוג כך, כדי "לכפות" על ידי זה את העשיר על הצדקה. עשירים בדרך כלל אינם מבינים את נפש העני. כשמסתכלים על הממשלה שלנו, הרי ודאי שהם אינם מבינים כלל את נפש העניים. חושבים שאפשר להעלות את מחיר הלחם, והעניים יאכלו עוגות... צריך הרי גם לב, לא רק שכל. אמנם גם השכל לבדו צריך לחייב את האדם, אבל האדם הוא עפר מן האדמה, וגופו החומרי לא נשמע תמיד למה שמורה לו השכל. כאן הוא מקומו של הרגש, שעליו עיקר הבחירה שלנו, לבוא ולסייע לשכל להפעיל את אברי הגוף כפי שצריך. לשם כך צריך לחנך ולפתח את הרגש שלנו, ועל כן התורה מחפשת עצות לפתח את הרגש שלנו כלפי העבד, הגר והעני.

גם יעקב רחל ולאח מסתייעים ברגש

הקב"ה אומר ליעקב אבינו אחרי עשרים שנה בבית לבן: "שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך" (בראשית לא, א). אם ה' מצנה, די בכך כדי לחייב לקיים את הציווי. ואולם כיצד מציג יעקב לרחל וללאה את הדברים? הוא פונה אל הרגש: "רָאָה אנכי את פְּנֵי אביכן כי איננו אלי פְּתַמֵּל שְׁלֹשׁ" (שם, ה). אביכן אינו מתייחס אלי יפה. "וְאַתְּנָה יְדַעְתָּן כי בכל כְּחֵי עבדתי את אביכן. ואביכן הִתְּלֵ בִי וְהִחֲלַף אֶת מְשַׁפְּרָתִי עִשְׂרֵת מַנִּים" (שם, ו-ז). רק בסוף דבריו הארוכים הוא מספר להן על הציווי שקבל: "קום צא

מזהירים את עשרת השבטים במשך כמה דורות שתהיה גלות. ישראל שמעו אם כן במשך כמה דורות "נבואות שחורות" רבות על הגלות, שלא התקיימו, ועל כן התרגלו אליהן ולא האמינו שאי פעם יתקיימו. גם כשסנחריב כבר בא בסוף, הם אינם מאמינים שיצליח להגלותם - עד שזה קורה. כך גם עם נבוכדנצר. ישעיהו מנבא שנבוכדנצר יבוא, ירמיהו מזהיר שנבוכדנצר יבוא, אבל ישראל אומרים לעצמם: 'הנביא אומר, אבל נבוכדנצר הרי נמצא כל כך רחוק מכאן, ודאי לא יבוא. וגם אם יבוא לארץ ישראל, ודאי לא יגיע עד ירושלים'. גם לאחר שנבוכדנצר התקרב וכבר שם מצור על ירושלים, עדיין יש תירוץ: כבר היו דברים מעולם. גם סנחריב שם מצור על ירושלים בזמן ישעיהו הנביא, וסופו שנפל (מלכ"ב יט, לה-לז), ואם כן ודאי גם נבוכדנצר לא יצליח להחריב את בית המקדש. עד הרגע האחרון לא רוצים להאמין שזה יקרה. ממילא לא חוזרים בתשובה.

לעומת זה, בשושן המצב הוא הפוך. הכל מתנהל בהתחלה על מי מנוחות. המלך מזמין את כולם למשתה, ומגיש מזון עם ההכשרים הטובים ביותר. מי שרוצה בד"ץ - יש בד"ץ, מי שרוצה 'שארית' - יש 'שארית', ומי שרוצה הרב מחפוד - יש גם הרב מחפוד. "כרצון איש ואיש" (אסתר א, ח). כל "הכשר" שתרצה - תקבל (עי' אסתר ב, יג). מרדכי מזהיר לא ללכת למשתה - אומרים לו שהוא "פנאטי", לא מביין שצריך לשמור על יחסים טובים עם המלך ועם הגויים. וכשהוא מעיז שלא להשתחוות להמן, רואים בו שוחר מדנים ומתנגדים לו (אגדת אסתר פ"ג אות ב). ופתאום, יום אחד קמים ושומעים שבתוך אחד עשר חודש כבר לא יהיה שום יהודי בעולם, רחמנא לצלן. אנשים ונשים, זקנים וטף, אף אחד לא ישאר. מהלומה פתאומית כזו - ולא רואים שום דרך טבעית להציל ממנה. צבא אין להם, וגם פקידי המלך לא יעזרו להם. יעזרו מן הסתם להמן ולאנשיו. ואסתר גם היא תורמת את חלקה. חז"ל שואלים, למה הזמינה אסתר את המן למשתה? הרי היה די לספר לאחשורוש את כל הענין, ומדוע יש צורך שגם המן יהיה נוכח שם? אחד הטעמים שאמרו לזה בגמ', "שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך, ויסיחו דעתן מן הרחמים" (מגילה טו, ב). אם לא היו רואים אותה מתחברת להמן, היו סומכים על השתדלותה ולא היו מתפללים על ביטול הגזרה (או שהיו מתפללים, אבל לא בכל כחם). אבל כשראו ישראל שמיד לאחר שהתפרסמה הגזירה כבר המן מוזמן למשתה עם אסתר, התייאשו מכל השתדלות טבעית והבינו שאין כל דרך להציל אלא ע"י שיפנו לאבינו שבשמים. מרדכי מצליח להביא את יהודי שושן לכך שיצומו ויזעקו בתפלה לקב"ה שלושה ימים ושלושה לילות, מפני שראו שאין כל דרך אחרת. הפתאומיות, היא שמחזירה כאן את ישראל

ולאכול שם רבע עוף. "הכנסת כלה" כוללת גם קניית דירה לבלה, קניית רהיטים, קניית בגדים, מכונת כביסה וכל שאר הדברים שהכלה צריכה, וכן לדאוג לאולם ותזמורת וכו', גם כאן עשויות ההוצאות להסתכם במאות אלפי שקלים. והנה, ברור ופשוט שהשכר שהקב"ה משלם לאדם עבור מצנה שעשה, איננו פחות מן ההוצאה שהוציא עבורה. נמצא א"כ שהשכר עבור ביקור חולים והכנסת כלה איננו בעל ערך פחות מכמה מאות אלפי שקלים. ואם אומרים אנו אחרי כל זאת "ותלמוד תורה כנגד כולם", הרי שהשכר עבור כל קיום של מצות תלמוד תורה הוא גבוה אף יותר!

עבור שכר גדול כזה, השכל הרי אומר שכדאי לעבוד שעות נוספות. ובכל זאת, המצב הוא שבדרך כלל אנו זקוקים לספר מוסר לעורר אותנו ללמוד עוד קצת... מדוע? כי איננו מרגישים את השכר הגדול שניתן לנו עבור לימוד תורה. איננו רואים בעינים שכל מילה של תורה "מכניסה" לנו מאות אלפי שקלים. אם ה' היה שולח לנו בכל יום דף חשבון שבו היה רשום: "נוספו לך היום כך וכך שקלים לחשבון", אולי זה היה מדרבן אותנו. היות והקב"ה לא עושה זאת, עלינו למצוא אמצעים משלנו לדרבן את עצמנו ללמוד עוד. אחד האמצעים הוא ללמוד מוסר. וגם את המוסר עצמו צריך לחזק על ידי רגש. ר' ישראל מסלנט זצ"ל הקפיד שילמדו מוסר לא כמו שקוראים 'שנים מקרא ואחד תרגום', אלא עם לב ועם רגש. רק כך הוא מסוגל לעורר אותנו.

גדולה הסרת טבעת יותר מדברי הנביאים

- מדוע?

חז"ל אמרו: "גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל; שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת טבעת החזירתי למוטב" (מגילה יד, א). ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות מוכיחים את ישראל ומתחננים אליהם שישבו בתשובה, ואינם מצליחים. ואילו אחשורוש הרשע רק מסיר את טבעתו מעל ידו ונותן אותה להמן - וכבר ישראל חוזרים בתשובה, בלי שאחשורוש או המן התפננו לכך כלל... מדוע באמת ארבעים ושמונה נביאים אינם מצליחים לגרום לישראל לשוב בתשובה? הרי גם הנביאים ניבאו כל מיני פורעניות, ר"ל, למה זה לא עזר?

נראה שהסיבה לכך היא זו: זמן רב לפני סנחריב בא להגלות את ישראל, הנביאים כבר נבאו שתהיה גלות. הראשון שניבא על כך היה אחיה השילוני, שאמר לירבעם שה' יכה את ישראל "כאשר ינוד הקנה במים, ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת... וְזָרַם מֵעֵבֶר לְנַהַר" (מלכ"א יד, טו), ואחריו עוד נביאים רבים, עד ישעיהו הנביא,

מדוע לא תקנו פורים ב"ג באדר?

חז"ל קבעו לנו לימי הפורים את ארבעה עשר באדר ואת חמישה עשר בו. מדוע? כיון שבשושן נחו בחמישה עשר ובכל העולם נחו בארבעה עשר, ועל כן "כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם" (אסתר ט, כב), קבעו לעשות את ימי הפורים גם לדורות. שואל החת"ם סופר (סוף פרשת תצוה דף פא ע"ב ד"ה לקיים): הרי את פסח קבעה התורה בשבעת הימים שבין מכת בכורות לטביעת המצרים בים, ולא ביום שאחר כך, שבו נחו כבר מן המצרים. מדוע א"כ את פורים קבעו חז"ל בימים "אשר נחו בהם היהודים מאויביהם", ולא ביום י"ג באדר, שבו היתה המלחמה, ובו היה עיקר הנס?

תירץ החת"ם סופר: אם היה נקבע פורים ליום המלחמה, היו כל ישראל עושים פורים ביום אחד, והיה נוצר מצב שכל ישראל נמצאים במצב של "עד דלא ידע" ומתבטלים מתורה (כנראה רצונו לומר, שיש בזה סכנה לקיום העולם, כמבואר בנפש החיים (שער א' פט"ז בהגה"ה), ש"כל חיותם וקיומם של העולמות כולם הוא רק ע"י התורה הקדושה כשישראל עוסקין בה... ואילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה היו חוזרים כל העולמות לתהו ובהו"). ועל כן לא קבעו את פורים ביום המלחמה אלא ביום המנוחה, שהיה ב"ד לבני שאר המדינות ובט"ו לבני שושן, נמצא שביום שא"ל שותים אלה לומדים, וביום שאלה שותים אלה לומדים. [היום זה כבר לא בדיוק כך. רבים "מחמירים" לעשות שני ימים פורים, ב"ד בפרזים וגם בט"ו במוקפים, ויומיים לא לומדים... אבל כנראה שיש יהודים שכן לומדים. עובדה שהעולם מתקיים גם בימי הפורים. ה"נודע ביהודה", למשל, כותב תשובה בליל חמישה עשר בפראג (שגם שם היו כנראה יהודים שעשו יומיים פורים, אולי בגלל זה כתב אז מה שכתב). הוא כותב ש"הלילה הזה, רבים שתו, רבים ישתו, ורבים אומרים נשקנו יין גם הלילה". אבל עובדה, שברוך ה', העולם מתקיים כל שנה, ואם כן יש לקוות שגם השנה העולם יוסיף להתקיים].

אבל חוץ מן הטעם שכתב החת"ם סופר, אולי מותר לומר סיבה נוספת לתיקון ימי פורים בימי המנוחה ולא בימי המלחמה. והיא, מפני שאם היינו עושים פורים בשלושה עשר, היה נראה מזה כאילו אנו מודים לה' רק על ההצלה הגשמית של עם ישראל שהיתה ביום זה, שכל צוררי ישראל הושמדו, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. והרי לא רק על זה אנו מודים לה', אלא גם על זה שהגענו למדרגה של "קיימו וקבלו", שזה התברר רק כשנגמרה המלחמה, כשנחו מאויביהם. כי בשעת המלחמה קשה לכוון הרבה כוונות של תורה ויראת שמים. אבל אחרי המלחמה, כשנחים מן האויבים ואז מקבלים את התורה ברצון, אז מתבררת המדרגה

בתשובה. אמנם בהתחלה התנגדו למרדכי, כנ"ל, אבל עכשיו הפכו דעתם, ושבו בתשובה. לא רק שלא האשימו את מרדכי שהוא זה שגרם לצרה שהתגלגלה עליהם, אלא הבינו שהדרך של מרדכי היתה נכונה, לא היה צריך ללכת למשתה של אחשוורוש ולא היה צריך להשתחוות להמן. "הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב" (כמדבר נג, ט), אנו עבדי ה' לא עבדי אחשוורוש. אמנם גם לאחר שניצלנו מן הגזירה "אכתי עבדי אחשוורוש אנן" (מגילה יד, א), ועל כן אין אומרים הלל בפורים, כי איננו יכולים לומר "הללו עבדי ה'" בשעה שנשארו משועבדים לאחשוורוש, אבל עלינו לדעת שבמהותנו אנו עבדי ה', ולא ללכת בדרך של אחשוורוש והמן. על כל פנים, הפתאומיות שבה נחתה עליהם הגזירה גרמה לכך שחזרו בתשובה. גם בזה רואים אנו אפוא את תפקיד הרגש בעבודת ה'. הפתאומיות מעוררת מאד את הרגש (להיפך מן ה"הקרה שמקנה את הרגש), ומכאן קרובה הדרך לתשובה, כפי שקרה בשושן.

כשמִשְׁנִים מה שקרה בשושן למה שקרה למצרים, הרי שבמצרים הגזירה היתה קלה יותר. לא גזרו שם להרוג את כל היהודים כמו בשושן. מאידך, הניסים במצרים היו ניסים הרבה יותר גדולים, למעלה מגדר הטבע. בשושן זה לא כך. הנס התרחש בהסתר, לא קרה שם שום דבר שהוא למעלה מדרך הטבע. מלך שיכור רב עם אשתו - היו דברים מעולם. אכ"כ הוא מחפש אשה חדשה - גם זה טבעי. אחרי שהרג את אשתו, הוא זקוק לאשה חדשה. שני שומרים מנסים להתנקש בחיי המלך - גם זה לא דבר חדש. כבר ראינו מקרים כאלה בהרבה ארצות. והכל מתנהל בנחת, בקצב של שנים, לא רואים כלל שה' מכין כאן תשועה לישראל. ופתאום, באופן פתאומי, ראש ממשלה אנטישמי זומם להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. הפתאומיות הזו, היא שגורמת לישראל לשוב בתשובה, יותר מהניסים של מצרים. במצרים, גם אחרי כל הניסים, עדיין מקבלים את התורה בעל כרחם, "כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית" (שבת פח, א). ברור שלא כולם היו כך. יהודים כמו אהרן הכהן וכמו יהושע ושאר צדיקי עולם שהיו שם קבלו את התורה ברצון, אבל היו גם כאלה שטענו "מודעא רבה לאורייתא", לא כל כך רצינו. דתן ואבירם ויהודים נוספים כמותם, כנראה לא רצו כל כך את התורה וכפו עליהם הר כגיגית. אבל בשושן, מבינים לפתע שהתורה ניתנה לנו לטובתנו, "כי הם חיינו ואורך ימינו", מקבלים את התורה באהבה (שם). זהו הנס הגדול של שושן - מלבד הנס הגשמי שהמן נהרג וגזירותיו בטלו - שבארבעה ימים שעברו מאז חתימת האגרות ועד תליית את המן, היהודים מתהפכים ומגיעים למדרגה של "קיימו וקבלו" שלא היתה להם קודם, ומקבלים את התורה מרצון.

של "קיימו וקבלו", שמקבלים את התורה ברצון, רוצים בתורה ושמחים בה. זה עיקר גדול בפורים, להרגיש גם את התשועה הרוחנית של עם ישראל, לא רק את התשועה הגשמית, ועל כן תקנו לנו חז"ל את ימי הפורים בימים אשר נחו בהם מאויביהם, ולא ביום שלשה עשר.